

KALBOS NORMŲ PAŽEIDIMAI SUVIRINIMO MOKSLO DARBUOSE

Dalia Gedzevičienė

Lietuvos teisės institutas, Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius, Lietuva
El. paštas *daliacern@yahoo.com*

Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama daugelyje mokslo darbų apie suvirinimą besikartojančioms kalbos negerovėms: neapčiuotiesiems, pasenusiems, nesuderintiems, darybos požiūriu netaisyklingiems terminams, taip pat apžvelgiami ir kiti dažnesni leksikos ir sintaksės normų pažeidimai. Straipsnyje aiškinamos netaisyklingos vartosenos priežastys ir skliaustuose pateikiami siūlymai, kaip taisyti nurodytas klaidas, tikintis, kad ši mokslo darbų kalbos analizė ir pastabos padės dėstytojams ir studentams ateityje išvengti čia nurodytų ir panašių klaidų ir vartoti taisyklingus savo srities terminus.

Reikšminiai žodžiai: suvirinimo terminija, sudėtinis terminas, įvardžiutinė forma, nevartotinas terminas, kalbos normų pažeidimas, kalbos klaida.

doi:10.3846/cpe.2013.10

Įvadas

Skaitant ir redaguojant tiriamąją medžiagą – mokslo darbų (straipsnių, laboratorinių darbų, disertacijų ir pan.) apie suvirinimą rankraščius – išryškėja pagrindinės itin įkyrių, daugelyje studijų besikartojančių kalbos klaidų grupės. Pirmiausia į akis krinta kiekvienos mokslo srities kalbos pagrindo – terminijos – ydos. Nors, regis, jau esama patikimų šaltinių, kur galima pasitikrinti ar pasitikslinti tam tikrą terminą, vis dėlto mokslo darbuose dar pasitaiko svetimos kilmės terminų, netaisyklingų sudėtinių terminų, kai daikto rūšiai ar išskiriamajai ypatybei reikšti vartojama ne įvardžiutinė, o paprastoji būdvardžio ar dalyvio forma, taip pat pasenusių, neapčiuotų, nesuderintų vientisinių ir sudėtinių terminų, pasitaiko ir terminų sintaksės netikslumų.

Be šių specifinių – suvirinimo terminų – vartosenos negerovių, tekstuose gausu ir kitų leksikos ir sintaksės normų pažeidimų, kurie dažni ir kitų technikos mokslų darbuose. Taigi

šio straipsnio tyrimo objektas ir yra minėtos suvirinimo terminijos ir itin dažnos leksikos bei sintaksės klaidos suvirinimo srities mokslo darbuose.

Prieš keletą metų apie suvirinimo terminiją rašę autoriai apgailestavo, kad nemažą šios mokslo srities kalbos klaidų dalį sudaro semantizmai, neteiktini vertiniai, atsiradę dėl pažodinio vertimo iš rusų kalbos. Taip pat dėl šios kalbos įtakos suvirintojai dar vartoja daug barbarizmų, nors jau yra puikių lietuviškų atitikmenų (Petrėtienė *et al.* 2006: 45). Vis dėlto šiuo metu žvelgiant į šios mokslo srities kalbą, skaitant tekstų rankraščius, norėtusi pasidžiaugti, kad bent jau rašytinėje vartosenoje neteiktinių skolinių (barbarizmų) išties mažėja. Taigi randantis vis daugiau originalių (ne verstinių) vadovėlių ir atsivėrus galimybėms naudotis įvairiakalbe mokslo literatūra, aiškinamaisiais ir daugiakalbiais terminų žodynais, rusų kalbos įtaka mokslo kalbai po truputį mažėja.

Antra vertus, matyti ir tam tikras „posūkis“ į priešingą, tačiau taip pat nepageidautiną pusę – pastaraisiais metais technikos mokslų kalboje padaugėjo neteiktinų svetimybų iš Vakarų kalbų, dažniausiai – iš anglų (Gedzevičienė, Gedzevičius 2011: 67).

Šiame straipsnyje apžvelgiamos ne tik dėl svietimos kalbos įtakos ir pažodinio vertimo, bet ir dėl kitų priežasčių – menko kai kurių kalbos dėsnių išmanymo, terminų darybos taisyklių nepaisymo – atsiradusios klaidos. Taigi straipsnio tikslas – nurodyti dažniausias kalbos klaidų grupes suvirinimo srities mokslo darbuose ir pateikti jų taisykles. Tyrimo metodai – analitinis, aprašomasis.

Sudėtiniai terminai ir įvardžiuotinių formų vartoseną

Lietuvių kalboje laipsniuojamieji (kokybiniai) būdvardžiai, dalyviai ir kelintiniai skaitvardžiai turi paprastąsias ir įvardžiuotines formas. Įvardžiuotinėms formoms būdinga savita reikšmė ir tarsi dvigubos galūnės (Šukys 2006: 116). Terminijoje labai svarbus įvardžiavimas. Viena iš labiausiai į akis krintančių terminų morfologijos negerovių suvirinimo mokslo darbuose – tai negebėjimas atskirti, kur reikėtų vartoti paprastąją, o kur – įvardžiuotinę būdvardžių ar dalyvių formą.

Šiuo metu kalboje matyti dvi priešingos kryptys: pirma, terminijos reikalavimai pradedami taikyti ten, kur visai nereikia – paprastąsias formas stumia įvardžiuotinės, kai kalbama šiaip apie kokybines daiktų ypatybes (Kniūkšta 2001: 147), ypač pastaruoju metu įvardžiuotinė formų vartoseną piktnaudžiaujama spaudos ir kitų žiniasklaidos priemonių kalboje (Kupčinskaitė 2011: 23). Tačiau mokslo kalboje ryškėja atvirkštinė tendencija – ten, kur būtinos įvardžiuotinės formos – sudėtinuose terminuose rūšiai ar tipui nusakyti, vartojamos paprastosios būdvardžių ir dalyvių formos.

Pagrindinė įvardinės formos darybos pasiskirtis – pabrėžti, apibrėžti ir išskirti. Todėl įvardžiuotiniai būdvardžiai ar subūdvardėję

dalyviai labai tinka terminijai, kur būtinas apibrėžtumas ir skyrimas iš kitų analogiškų dalykų tarpo: *lengvoji pramonė* skiriama nuo *sunkiosios pramonės*, *kramtomoji guma* skiriama nuo kitų gumų rūšių (Paulauskienė 2004: 204). Tad derėtų prisiminti, kad rūšis, išskiriamoji daikto ypatybė sudėtinuose terminuose ir pavadinimuose reiškia įvardžiuotinę formą, šiuo atveju netinka paprastosios formos, nes jomis pasakoma tik paprasta ypatybė, pavyzdžiui, *bendras kambarys*, *bendras raštas*.

Dažniausi suvirinimo terminai su įvardžiuotiniu dėmeniu:

įtampa:

aukšta (=aukštoji) įtampa;

žema (=žemoji) įtampa;

poliai:

teigiamas (=teigiamasis) polius, krūvis;

neigiamas (=neigiamasis) polius, krūvis;

įtrūkiai, plyšiai:

karšti (=karštieji) įtrūkiai, plyšiai;

šalti (=šaltieji) įtrūkiai, plyšiai;

suvirinimo padėties:

horizontali (=horizontalioji) padėtis;

pasvira (=pasviroji) padėtis;

vertikali (=vertikaloji) padėtis;

vertikali žemyn (=vertikaloji žemynkryptė) padėtis;

vertikali aukštyn (=vertikaloji aukštynkryptė) padėtis;

metalo pernešimo būdai lanke:

trumpas (=trumpasis) lankas;

mišrus (=mišrusis) lankas;

elektrodų tipai:

lydus (=lydusis) elektrodas;

nelydus (=nelydusis) elektrodas;

glaistytas (=glaistytasis) elektrodas;

degiklio liepsnų tipai:

neutrali (=neutralioji) liepsna;

redukuojanti (=redukuojančioji) liepsna;

įanglinanti (=įanglinančioji) liepsna;

oksiduojanti (=oksiduojančioji) liepsna;

plienai:

anglingas (=anglingasis) plienas;

neanglingas (=neanglingasis) plienas;

nerūdijantis (=nerūdijantysis) plienas;

legiruotas (=legiruotasis) plienas, ketus,

lydinys, bet *mažai legiruotas plienas*, *ketus*, *lydinys* (šiuose žodžių junginiuose įvardžiuotinę formą keičia paprastoji, nes vienas iš sudėtinio termino dėmenų yra būdo aplinkybė, tai yra viena iš išimčių, kai įvardžiuotinė forma terminijoje nevartojama);

agresyvi (=agresyvioji) *terpė*;

aktyvinė (=aktyvioji) *varža*;

įvedama (=įvedamoji) *šiluma*;

kintama (=kintamoji) *srovė*;

trumpas (=trumpasis) *jungimas*;

aukštas (=aukštasis) *dažnis*;

suvirinta (=suvirintoji) *jungtis*;

suslėgtos (=suslėgtosios) *dujos*;

skystas (=skystasis) *metalas*;

kietas (=kietasis) *metalas*;

minkštas (=minkštasis) *metalas*;

prilydytas (=prilydytasis) *metalas*;

skvarbūs (=skvarbieji) *dažalai*;

mechanizuotas (=mechanizuotasis) *suvinimas*.

Vartojant terminus, reikėtų prisiminti taisyklę: jeigu būdvardis ar dalyvis gali būti įvardžiuotinis, tai terminijoje vartojama tik įvardžiuotinė jo forma, išskyrus jau minėtą išimtį – kai sudėtinio termino dėmuo dar yra ir būdo aplinkybė. Tačiau ne visi būdvardžiai gali būti įvardžiuotiniai, o tik laipsniuojamieji (kokybiniai). Viena iš dažnesnių klaidų technikos mokslo kalboje – kai įvardžiuotinė forma pridedama prie priesagos *-inis*, *-ė* būdvardžių. Šiems būdvardžiams įvardinis elementas – nereikalingas balastas, nes priesaga *-inis*, *-ė* pati apibrėžia reikšmę, su ja sudaromi ir mokslo terminai (Paulauskienė 2004: 206). Tad reikėtų taisyti: *vidurinysis* (=vidurinis) *sluoksnis*, *paskutinytis* (=paskutinis) *etapas*.

Jei kyla abejonių dėl įvardžiuotinės formos tikslingumo vienu ar kitu atveju, reikėtų pasižiūrėti, koks terminas vartojamas tos mokslo srities vadovėliuose ir terminų žodynuose. Taisyklingi lietuviški suvinimo terminai pateikti Lietuvos standarto LST EN 1792 versijoje – „Suvirinimas. Daugiakalbis suvinimo ir panašių procesų terminų sąrašas“ (2010), taip pat kituose suvinimo darbus reglamentuojan-

čiuose standartuose. Standartizuoti terminai įvardija labai gerai (dažnai – tarptautiniu lygiu) susistemintas sąvokas. Terminų standartuose pateikiami tikslūs kitų kalbų lietuviškų terminų atitikmenys ir kita terminų tvarkybai reikalinga informacija. Taigi terminų standartų terminija yra patikima (Gaivenis 2002: 33). Taip pat į pagalbą galima pasitelkti internete esantį Lietuvos Respublikos terminų banką (<http://www.vlkk.lt/lit/terminai>). Naudotis Terminų banko paslaugomis gali visi interneto vartotojai, čia jie ras aprobuotų, teiktinų terminų straipsnius ir sužinos, kurie terminai jau nevartojami, netaisyklingi.

Netaisyklingi ar netinkamai vartojami terminai

Mokomųjų leidinių autoriai ir redaktoriai dar nepakankamai remiasi sunormintais bendrinės kalbos žodynais, todėl mokomuosiuose leidiniuose galima aptikti daugybę nesuderintų tiek sudėtinų, tiek vientisinių terminų (Kaulakienė 2007: 41). Tad žodynuose, standartuose ir Terminų banke vadovėlių, straipsnių ir kitų mokslo darbų autoriams reikėtų pasitikrinti ne tik sudėtinius terminus dėl įvardžiuotinių formų vartojimo, bet ir kitus terminus ir jų apibrėžtis, nes vieni jau gali būti pasenę ir vietoj jų yra pasiūlyti naujesni, kiti nevartotini dėl netaisyklingos darybos ir pan.

Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, kad konkrečioms sąvokoms ar reiškiniams įvardyti nevartotini veiksmažodiniai priesagos *-imas* vadiniai, kuriais paprastai pavadinamas veiksmas: *apkrovimas* (=apkrova), *sujungimas* (=jungtis), *nukrypimas* (=nuokrypis), *įtrūkimas* (=įtrūkis), *įrengimas* (=įrenginys).

Šiai klaidų grupei priklauso ir vienas dažnesnių nevartotinų suvinimo srities terminų *liekamas* *įtempimas*. Taisyklingas, šiuo metu teikiamas ir aprobuotas jo atitikmuo – *liekamas* *įtempis*. Nors iki šiol abu šie terminai pramaišiu vartojami tiek rašytinėje, tiek šnekanjoje kalboje kaip darybiniai sinonimai, vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį, kad 2003 m.

išleistame „Chemijos terminų aiškinamajame žodyne“ medžiagos pusiausvyrisis įtempis, kai nustoja veikti išoriniai veiksniai, vadinamas *liekamuuju įtempiu*. Tad būtent šis sudėtinis terminas su galūninės darybos vediniu (*įtempis*) yra taisyklingas ir turėtų galutinai iš vartosenos išstumti *liekamąjį įtempimą*.

Taip pat taisytinį suvirintojų dažnai vartojami terminai *Brinelio kietumas*, *Rokvelo kietumas* ir *Vikerso kietumas* arba *kietumas pagal Brinelį* (*Rokvelą*, *Vikersą*). Priesagos *-umas* vediniai pavadina apibendrintą, atsieta, iš pamatinio žodžio reikšmės išeinančią ypatybę, savybę arba būseną (Keinys 2005: 52). Lietuvių kalboje šiuo metu linkstama skirti savybės ir jos dimensinės (skaitinės) vertės terminus. 1979 m. išleistame „Fizikos terminų žodyne“ buvo pateiktas tik terminas *kietumas*, o 2007 m. pasirodžiusiame naujajame minėto žodyno variante skaitinė savybės vertė žymima galūninės darybos vediniu – terminu *kietis*. Tad *kietumas* (kaip ir *stiprumas*, *drėgnumas*, *tankumas*, *klampumas* ir kt.) yra vartotinas ir taisyklingas terminas, kai kalbama apie apibendrintą medžiagos savybę, o *kietis* (*stipris*, *tankis*, *drėgnis*, *klampis* ir pan.) – kai kalbama apie skaitinę tos savybės išraišką. Aiškus terminų skirtumas matyti ir terminų apibrėžtyse, pateiktose terminų žodynuose Terminų banke: *kietumas* – tai medžiagos savybė priešintis kito kūno įsiskverbimui arba paviršiaus ardymui; *kietis* – tai dydis, išreiškiantis medžiagos priešinimąsi kito kūno įsiskverbimui arba paviršiaus ardymui sąlytiniu būdu.

Taigi kalbant apie medžiagos savybės matavimo metodą vartojamas galūninės darybos vedinys *kietis*, tad taisyklingi ir šiuo metu aprobuoti terminai yra *Brinelio kietis*, *Vikerso kietis* ir *Rokvelo kietis*.

Suvirinimo srities mokslo darbuose pasiūta nemažai sudėtinų terminų, kurių vienas dėmuo – lietuvių kalbai neįprastos darybos būdvardis: *daugiaelektrodinis* (=daugiaelektrodis) suvirinimas; *žematemperatūrinis* (=žematemperatūris arba žemos temperatūros) režimas; *aukštatemperatūrinis* (=aukštatemperatūris arba aukštos temperatūros) režimas; *bekontaktinis*

(=bekontaktis arba nekontaktinis) lanko uždegimo būdas.

Kiti dažnesni pasenę, pakeisti, netikslūs ar netaisyklingi ir todėl nevartotini terminai: *pravirinimas* (=įvirinimas); *suvirinimas slegiant* (=slėginis suvirinimas), *aukštojo dažnio* (=aukštadažnis) suvirinimas; *išbalintas* (=baltasis) ketus; *elektrolankas* (=elektros lankas); *įspauda* (=įspaudas); *sunkiai lydus* (=sunkialydis) metalas; *terminio poveikio zona* (=sritis); *vietinis dūmų ištraukimas* (=vietinė traukiamoji ventiliacija); *suvirinimo vonia* (=vonele); *suspaustos* (=suslėgtosios) dujos; *atbulinis* (=atvirkščiasis) poliškumas; *atbulinio smūgio* (=atgalinio pliūpsnio) vožtuvas, *liepsna*; *smūginis tūsumas pagal Šarpi* (=Šarpio smūginis tūsumas); *mažaanglis* (=neanglingasis) plienas; *daugiaanglis* (=anglingasis) plienas; *elektrodai su rūgščiuoju glaistu* (=rūgštinio glaisto elektrodai); *elektrodai su celiulioziniu glaistu* (=celiuliozinio glaisto elektrodai); *elektrodai su baziniu glaistu* (=bazinio glaisto elektrodai); *elektrodai su rutilo glaistu* (=rutilinio glaisto elektrodai).

Atskirai reikėtų aptarti atvejus, kai vienas iš sudėtinio termino sandų yra reikiamybės dalyvis. Šie žodžių junginiai turėtų būti taisomi, nes rūši nusakantys terminų pažyminiai lietuvių kalboje reiškiami ne reikiamybės dalyviais, o įvardžiuotinė neveikiamosios rūšies dalyvio forma. Tad ir *leistina norma*, *leistina apkrova*, *leistinas dydis*, *leistinoji temperatūra* yra nevartotini terminai. Taisyklingi jų atitikmenys: *leidžiamoji norma*, *leidžiamoji apkrova*, *leidžiamasis dydis* ir *leidžiamoji temperatūra*.

Leksikos klaidos

Leksikos klaidos skirstomos į tris pagrindines grupes: nevartotini vertiniai, semantizmai ir neteiktinos svetimybės.

Nevartotini vertiniai, dar vadinami vertalais, neteiktinaisiais vertiniais, – tai nekūrybiškai, netinkamai arba be reikalo išsiversti žodžiai, kuriems pakeisti paprastai yra savų (Šukys 2006: 45). Vienas iš tokių nevartotinų vertinių yra itin dažnas ne tik suvirinimo srities darbuose,

bet ir kitų technikos mokslų kalboje verstinis veiksmazodis *įtakoti*. Tai rusų kalbos žodžio *влият* vertinys. Lietuvių kalboje vartojamas abstraktusis daiktavardis *įtaka*, tačiau iš abstraktų su priesaga *-oti* veiksmazodžiai nedaromi, todėl priesaginis vedinys *įtakoti* nevartotinas, nes sudarytas pažeidžiant kalbos darybos taisykles, yra nesisteminės ir lietuvių kalbai nebūdingos darybos rezultatas. Tad kai norima pasakyti, kad kas yra ko nors priežastis, turi sprendžiamą reikšmę ar didelę įtaką, reikėtų vartoti žodžius ar žodžių junginius *lemti*, *veikti*, *paveikti*, *daryti įtaką*, *turėti įtaką* ar *įtakos*, *formuoti*, *daryti poveikį* ir pan. Pavyzdžiui: *Kaip poros įtakoja eksploatacines dangų savybes?* (=Kokią įtaką poros turi eksploatacinėms dangų savybėms?); *Kas įtakoja* (=lemia) *dangų adheziją?* (arba =Kas turi įtakos dangų adhezijai?).

Antra leksikos klaidų grupė – tai semantizmai, arba žodžiai, pavartoti netinkama reikšme. Dažniausiai dėl kitų kalbų poveikio perimama svetimos kalbos atitinkamo žodžio reikšmė, nebūdinga mūsų kalbai. Svetimos įtakos paprastai paveikia šalutines žodžio reikšmes, o pagrindinė reikšmė lieka nepažeista (Paulauskienė 2004: 76). Taigi anksčiau aptarti nevartotini vertiniai nuo semantizmų skiriasi tuo, kad neturi nė vienos norminės reikšmės ir niekur netinka, o žodis, pavartotas ne ta reikšme, visuomet turi ir norminių reikšmių.

Vieni įkyriausių semantizmų suvirinimo mokslo darbuose – svetima reikšme vartojami veiksmazodžiai *tenkinti*, *paduoti* ir *dirbti*.

Norminė žodžio *tenkinti* reikšmė yra „daryti, kad užtektų, vykdyti pageidavimą“, pavyzdžiui, *Ar gali visus jo norus tenkinti. Tenkinti reikmes* (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas 2011). Tačiau *tenkinti* nevartotinas reikšme „atitikti“, todėl tokius sakinius reikėtų taisyti: *Šias sąlygas tenkina* (=atitinka) *neanglingieji plienai. Kokias sąlygas būtina tenkinti* (=Kokių reikia sąlygų arba Kokios turi būti sąlygos), *kad vyktų dujinis deguoninis pjovimas? Dujiniu deguoniniu būdu galima pjauti tuos metalus, kurie tenkina* (=atitinka) *šias sąlygas*.

Veiksmazodis *paduoti* dažniausiai vartojamas paprasto davimo reikšme, taip pat gali

reikšti prašomojo ar reikalaujamojo rašto įteikimą ar net šiaip reikalavimą, pavyzdžiui, *paduoti pareiškimą, prašymą, skundą*, taip pat galima *paduoti į teismą*, t. y. pareikšti ieškinį (teisme). Iš viso „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodytos aštuonios žodžio *paduoti* reikšmės, tačiau tarp jų nėra iš svetimos kalbos perimtos reikšmės „tiekti“. Taigi *paduoti* nevartotinas reikšme *tiekti*, taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad *paduoti* ar jo vediniai (daiktavardis *padavimas*) neretai išstumia tam tikram veiksmui įvardyti labiau tinkančius konkrečius veiksmazodžius ar daiktavardžius. Pavyzdžiui: *Acetilenas į degiklį paduodamas* (=tiekiamas) 0,045 MPa slėgiu. *Prieš paduodant* (=tiekiant) *miltelius, degiklis pakeliamas. Neužsidėjus respiratoriaus, į kurį paduodamas* (=tiekiamas) *oras, negalima eiti į uždarą erdvę. Vielos padavimo* (=tiekimo) *greitis. Dujų padavimo* (=tiekimo) *žarnos*.

Dar vienas itin dažnai netinkama reikšme vartojamas veiksmazodis suvirinimo mokslo kalboje yra *dirbti*. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ (2011) nurodytos aštuonios jo reikšmės, tačiau čia nėra reikšmės „naudoti, eksploatuoti“, tad tokie sakiniai taisytini: *Šie elektrodai naudojami geležinkelio bėgiams ir kitoms konstrukcijoms, dirbančioms* (=eksploatuojamoms) *žemoje temperatūroje, suvirinti. Tinka aukštoje temperatūroje dirbančioms* (=naudojamoms) *detalėms restauruoti. Šis elektrodas specialiai sukurtas detalių, dirbančių* (=naudojamų) *abrazyvinio dilimo sąlygomis, briaunoms apvirinti*.

Džiugina tai, kad trečiosios leksikos klaidų grupės – neteiktinų svetimybių – pastaruoju metu suvirinimo darbuose ištis yra labai nedaug, keletas jų vartojama šnekamojoje kalboje, o rašytinėje vartosenoje neteiktinų skolinių beveik nėra.

Sintaksės klaidos

Dažniausios sintaksės klaidos – tai klaidinagai sudaryti ar netinkamai vartojami žodžių junginiai, retesnės – netaisyklingai sudaryti ir

netinkamai vartojami sakiniai, ypač sudėtiniai (Šukys 2006: 126).

Itin dažna linksnių vartojimo klaida suvirinimo srities darbuose yra netaisyklinga paskirties raiška. Viena iš įprastų paskirties raiškos formų lietuvių kalboje yra naudininkas su bendratimi. Pastaruoju metu ši forma nepelnytai pamirštama, iš vartosenos ją stumia gremėzdiškos konstrukcijos su veiksmožodiniais daiktavardžiais arba galininkas su bendratimi. Taigi mokslo darbuose pasitaikančias šios srities klaidas galima suskirstyti į tris stambias grupes:

a) kai paskirčiai su tikslu atspalviu reikšti vartojamas veiksmožodinių daiktavardžių (ypač su priesaga *-imas*) naudininkas. Pvz.: *Nikelis naudojamas užpildyti ertmės (=ertmėms užpildyti) ir bendriesiems remonto darbams. Šis fliusas naudojamas vieno ar kelių ėjimų įvairių storių plienų suvirinimui (=plienams suvirinti). Šie elektrodai ypač tinka ledlaužių ir kitų laivų apsauginių sluoksnių apvirinimui (=apsauginiams sluoksniams apvirinti). Variu dengta viela skirta MAG būdu nelegiruotųjų ir mažai legiruotų plienų suvirinimui (=nelegiruotiems ir mažai legiruotiems plienams suvirinti).*

b) kai paskirčiai reikšti vartojamas veiksmožodinių daiktavardžių (su priesaga *-imas*) vietininkas. Pvz.: *Ši viela plačiai naudojama vamzdynų ir katilų suvirinime (=vamzdynams ir katilams suvirinti).*

c) kai paskirčiai reikšti vartojamas galininkas su bendratimi. Pvz.: *Elektrodai specialiai skirti suvirinti plonasienius vamzdžius (=plonasieniams vamzdžiams suvirinti). Ši viela skirta virinti daug mangano turinčius lydinis (=daug mangano turintiems lydiniams suvirinti). Iš suvirintų plokštelių išpjauti specialūs mažesni bandinukai atlikti smūginio tūsumo ir kietumo bandymus (=smūginio tūsumo ir kietumo bandymams atlikti).*

Visais minėtais trimis atvejais paskirtis reiškia klaidingai. Veiksmožodinių daiktavardžių naudininkas ir vietininkas bei galininkas su bendratimi, kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, keistini paskirties naudininku su bendratimi. Kad paskirčiai reikšti netinka veiksmožodiniai daiktavardžiai, nekyla abejo-

nių, bet kai reikia rinktis, ką vartoti konkrečiu atveju – naudininką su bendratimi ar galininką su bendratimi (trečioji klaidų grupė) – išties lengva suklysti. Dėl to yra daug ginčijęsi net kalbininkai, nes ne visuomet aišku, ar sakiniu, žodžių junginiu pasakoma paskirtis ar ne. Abejotiniais atvejais galima pasitikrinti tokiu praktišku būdu: į sakinį reikėtų įterpti žodį *tinka* (žinoma, jei jo ten nėra), pvz.: sakinį *Ši viela naudojama lydiniams suvirinti* mintyse galima pakeisti į *Ši viela tinka (...) lydiniams suvirinti*. Tad jei tokiu atveju veiksmožodis *tikti* ten iš tiesų *tinka* ir sakinio prasmės neiškraipo, tai tuomet ir be *tinka* tame sakinyje vartojamas paskirties naudininkas su bendratimi. Tačiau nesakoma *Įsakymas tinka tiltui statyti*, vadinasi, naudininkas su bendratimi čia netinka – tokiu atveju vartotinas galininkas su bendratimi: *Įsakymas statyti tiltą* (Šukys 2006).

Vis dėlto anksčiau tekste pateikti pavyzdžiai abejonių, kad čia reikėtų vartoti naudininką, nekelia ir dėl kitų priežasčių – kai nurodoma konkreti priemonė (viela, elektrodas, fliusas ir kt.) ir jos paskirtis, taip pat kai tokių sakinių tariniai reiškia, kad kas kam yra, *tinka*, daroma, skiriama, vartojama, naudojama, kad kam ko reikia ir pan. – vartotinas tik naudininkas su bendratimi.

Kalbant apie priemonę, dažniausiai omenyje turimas koks nors tam tikrą paskirtį turintis įrankis, tačiau žodis *priemonė* gali turėti ir platesnę reikšmę. Taigi priemonėmis gali būti laikomi ne tik įrankiai, su kuriais ką darome, bet ir indai, į kuriuos ką pilame ar dedame, ar net medžiagos, iš kurių ką darome (Kniūkšta 2001: 465).

Itin dažna sintaksės klaida, įtraukta į didžiųjų kalbos klaidų sąrašą, – klaidingai vartojama bendratis su jungtuku *kad*. Derėtų prisiminti, kad šalutiniuose sakiniuose bendratis su jungtuku *kad* nevartotina tikslui ir priežasčiai reikšti. Tokie sakiniai paprastai taisomi *kad* keičiant neasmenuojamosiomis veiksmožodžių *norėti* ar *siekti* formomis. Pavyzdžiui: *Kad (=Siekiant) išvengti nutekėjimų, į dažus pilama specialių priedų. Kad (=Norint) dvivalentę geležį paversti į trivalentę, ją būtina papildomai oksiduoti.*

Paminėtina dar viena sintaksės klaida – tai neįprastas prielinksnio *prie* vartojimas. Lietuvių kalboje negalima sąlygos reikšti prielinksnio *prie* junginiais su kilmininku. Suvirinimo tekstuose dažnai kalbama, kad tam tikri procesai vyksta *prie tam tikros temperatūros* arba *prie tam tikrų sąlygų*. Lietuvių kalboje tokių junginių atsirado akiai nukopijavus rusų kalbos sintaksines konstrukcijas *pri temperature, pri uslovijach*. Sąlyga turėtų būti nusakoma taip: *esant tam tikrai (tam tikroms) sąlygai (sąlygoms), esant aukštai (žemai) temperatūrai*, šiuo atveju taisyklingas bei vartotinas ir vietininkas: *aukštoje (žemoje) temperatūroje*. Reikėtų pridurti, kad žodis *temperatūra* yra abstraktus daiktavardis, todėl kai kurių autorių itin mėgstama jo daugiskaitos forma taip pat yra netikslinga ir taisytina. Pavyzdžiui: *Geras smūginis siūlių tūsumas prie žemų temperatūrų* (=esant žemai temperatūrai; žemoje temperatūroje). *Atsparumas smūginiam dilimui prie aukštų temperatūrų* (=esant aukštai temperatūrai, aukštoje temperatūroje). *Viela naudojama gaminant konstrukcijas, eksploatuojamas prie žemų temperatūrų* (=esant žemai temperatūrai, žemoje temperatūroje).

Taip pat mokslo kalbos sintaksės negerovė yra ir perteklinis veiksmažodinių daiktavardžių su priesagomis *-imas, -ymas* vartojimas. Šie veiksmažodžių pavadinimai, arba veiksmažodžių abstraktai, – tai daiktavardžiai, su priesagomis ir galūnėmis padaryti iš veiksmažodžių ir reiškiantys veiksmą ar būseną. Tokie vediniai darybos požiūriu yra taisyklingi ir juos vartoti nėra klaida. Deja, šie daiktavardžiai kalbą sunkina, kanceliarina, todėl juos vartoti reikėtų itin saikingai ir apgalvotai – tik tuomet, kai be jų iš tiesų neįmanoma išreikšti minties lietuvių kalbai įprastomis veiksmažodžio formomis (Gedzevičienė 2010: 104).

Teiginys, apkrautas veiksmažodiniais daiktavardžiais, neretai tampa vargiai suprantamas. Atsižvelgiant į kontekstą tokias konstrukcijas reikėtų keisti veiksmažodžio formomis (asmenuojamosiomis, padalyviu, bendratimi), šalutiniu sakiniu ar dar kitaip. Kartais iš viso galima atsisakyti kai kurių abstrakčiųjų daiktavardžių

ir dėl to nė kiek nenukentės teiginio prasmė. Pavyzdžiui: *Dėl stabilizavimo niobiu šiuos lydinis (=Kadangi šie lydiniai stabilizuoti niobiu, juos) rekomenduojama naudoti iki 400 °C temperatūroje. Siūlės metalas labai atsparus įtrūkių susidarymui (=įtrūkiams). Viela pasižymi atsparumu (=itin atspari) korozijai.*

Išvados

1. Straipsnyje aptarta keletas opių ir taisytinų suvirinimo terminijos dalykų. Pirmiausia pastebėta tendencija – tai būdvardžių ir dalyvių paprastųjų formų vartojimas sudėtinuose terminuose daikto rūšiai ar išskiriamajai ypatybei reikšti ir negebėjimas atskirti, kuri forma – paprastoji ar įvardžiutinė – turėtų būti vartojama konkrečiu atveju. Straipsnyje pateiktas dažniausių suvirinimo terminų, kurių vienas dėmuo – įvardžiutinis būdvardis ar dalyvis – sąrašas, taip pat nurodytos išimtys, kai įvardžiutinė forma negalima.
2. Straipsnyje išvardyti dažniausiai vartojami netaisyklingi, pasenę, pakeisti, neaprobuoti ir todėl taisytinai suvirinimo terminai. Atkreiptas dėmesys, kad konkrečioms sąvokoms ar reiškiniams įvardyti nevartotini priesagos *-imas* vediniai, kuriais paprastai vadinamas veiksmas, taip pat nevartotini ir būdvardiniai priesagos *-umas* daiktavardžiai skaitinę savybės vertę žymintiems terminams reikšti, kai yra galimybė pasidaryti galūninės darybos vedinių. Atskirai aptarti terminai *liekamasis įtempimas* ir *liekamasis įtempis, kietumas* ir *kietis*.
3. Didžiąją leksikos klaidų dalį suvirinimo mokslo kalboje sudaro nevartotini vertiniai. Vienas iš tokių ypač paplitusių verstinių veiksmažodžių yra *įtakoti*. Lietuvių kalboje jis atsirado nukopijavus rusų kalbos žodžių struktūrą. Antra gausi leksikos klaidų grupė – semantizmai. Vieni dažniausių semantizmų suvirinimo darbuose – tai svetima reikšmė vartojami veiksmažodžiai *tenkinti, paduoti* ir *dirbti*. Trečiosios leksikos klaidų grupės – neteiktinų svetimybų – paskutiniu

metu rašytinėje suvirintojų kalboje nepastebėta.

4. Viena dažnesnių sintaksės klaidų suvirinimo mokslo darbuose yra netaisyklinga paskirties raiška. Netaisyklingai paskirtis nusakoma net trimis būdais: kai paskirčiai su tikslo atspalviu reikšti vartojamas a) veiksmožodinių daiktavardžių (ypač su priesaga *-imas*) naudininkas; b) veiksmožodinių daiktavardžių (su priesaga *-imas*) vietininkas; c) galininkas su bendratimi. Visais nurodytais trimis atvejais paskirtis turėtų būti reiškia naudininku su bendratimi.
5. Dar viena sintaksės klaida – tai netaisyklingai vartojama bendratis su jungtuku *kad* tikslui ir priežastčiai reikšti šalutiniuose sakiniuose. Šios konstrukcijos taisytinios padalyviais *siekiant* ar *norint*.
6. Suvirinimo darbuose į akis krinta neįprastas prielinksnio *prie* vartojimas su kilmininku, kai reiškia sąlyga. Šių junginių lietuvių kalboje atsirado tiesiogiai išvertus sintaksines rusų kalbos konstrukcijas.
7. Taip pat pastebėta, kad suvirinimo, kaip ir visų kitų mokslo sričių, kalba pernelyg apkrauta veiksmožodiniais daiktavardžiais su priesagomis *-imas*, *-ymas*. Tokius abstrakčiuosius daiktavardžius reikėtų vartoti saikingai ir apgalvotai – tik tuomet, kai be jų iš tiesų neįmanoma išreikšti minties lietuvių kalbai labiau įprastomis veiksmožodžio formomis.

Literatūra

- Chemijos terminų aiškinamasis žodynas*. 2003. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. 2011. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt>
- Fizikos terminų žodynas*. 2007. 2 leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Gaivenis, K. 2002. *Lietuvių terminologija: teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Gedzevičienė, D. 2010. Dažniausios leksikos ir sintaksės klaidos technikos mokslo kalboje, *Mokslas – Lietuvos ateitis. Mechanika, medžiagų inžinerija, pramonės inžinerija ir vadyba* 2(4): 103–106.
- Gedzevičienė, D.; Gedzevičius, I. 2011. Dėl kai kurių netaisyklingos vartosenos atvejų suvirinimo srities mokslo darbuose, *Mokslas – Lietuvos ateitis. Mechanika, medžiagų inžinerija, pramonės inžinerija ir vadyba, fizika ir fizinė kompiuterija* 3(6): 67–70.
- Kaulakienė, A. 2007. Mokomųjų leidinių kalba – vienas iš taisyklingos studentų kalbos veiksnių, *Santalka: Filologija, Edukologija* 15(4): 41–52.
- Keinys, S. 2005. *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Kniūkšta, P. 2001. *Kalbos vartosenos ir tvarkyba*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Kupčinskaitė, A. 2011. Kėdainių garsas, Kėdainių mugė, Rinkos aikštė, *Gimtoji kalba* 4: 21–24.
- Lietuvos Respublikos terminų bankas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://terminai.vlkk.lt/pls/tb/tb.result>
- LST EN 1792 Suvirinimas. Daugiakalbis suvirinimo ir panašių procesų terminų sąrašas*. 2010. Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas.
- Paulauskienė, A. 2004. *Lietuvių kalbos kultūra*. 4 leid. Kaunas: Technologija.
- Petrėtienė, A.; Škamat, J.; Siniauskaitė, J. 2006. Suvirinimo terminijos apžvalga, *Santalka: Filologija. Edukologija* 14(4): 45–49.
- Šukys, J. 2006. *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.

DEVIATIONS FROM THE LANGUAGE NORMS IN PAPERS ON WELDING

Dalia Gedzevičienė

The article discusses some inaccurate uses of pronominal forms, certain terms, syntactical and lexical mistakes in papers on welding. The article also provides the examples of mistakes found in welding papers. The use of nonpronominal forms in the denoted terms is one of the typical morphological mistakes in treating the process of welding. Another problem is the inaccurate use and wrong formation of terminology. The main lexical mistakes are semantic mistakes and calque. The article also focuses on the syntactical mistakes – the mistaken expression of purpose, the wrong use of preposition *prie*, redundant use of abstract nouns in treatises, also inaccurate use of infinitive with conjunction *kad* in dependant clauses. Causes for language mistakes and correction of errors are given.

Keywords: terminology of welding, complex term, pronominal form, inaccurate term, deviation from the language norms, mistake of the language.

Įteikta 2013-06-05; priimta 2013-10-11